

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3

Fylke: Hedmark

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Elverum

Emne: Brynet

Bygdelag: Bjølst skolekrins i Herads-

Oppskr. av: Olav Funnset

Gard: ^{-Bygda.} Bjølst lønsgard.

(adresse): Jønna st.

G.nr. 1 Br.nr. 16-18.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *Det meste etter eiga røynsle.*

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

En del fortald av Olav Sandaker, Sandaker i Bjølst, Heradsbygda, Småbunker - 58 år.

SVAR

1.) Det vanlege ordet på dette reidskape er bryne (eit) Når vi skjærer gjæen med eit bryne sier vi at vi bryner. Somme sier også "å skyke over" gjæen, når dei gjør ei lett vint bryning.

Hlen (ein) er finere og hardere bryner og brukes bene på høvdjarn, okser og kniver. For å få egg i oks må ein stødt bruke hlen.

2.) Bryner av kunststein er kanskje mest brukte. Men det er enno mye bryner av naturstein i bruk. Bryner av kunststein kaller vi senes (ei sene).

Det finnes ikke naturleg brynestein i bygda det jeg kjenner til. For gammalt (for 1870 omlag) brukte dei når dei kalte "Køikolla bryner". Dei var langaktige, blågrå og svært harde. Seinere kom sandsteinsbryner frå Trysil mein i bruk. Trysilbryner.

3.) Alle reidskaper, undtatt barberkniver, blir først slipt på sligestein og etterpå kvesst med bryne.

4.) Jeg har ikke truffet noen som kan for-

2
kalle om at dei bynnet ut eggen med hamme
isteden for å slipe gjæen.

Derimot er det når dei kaller gamaldags
byning som mest liknar på dette. Brynet
vart da banket raskt vekselvis på over og
undersida av gjæen. Dei byja ved jøet
(skjefte) og fortsatte utover til spissen. Det er
mange å sjå på eldre slattekara hvor kjegge
og hendte dei er til dette. En skulle tru dei
skulle hugge seg når dei fór fram med
slik fart.

5. Dette med ein litt større stein (ikke rund)
som lå stille som dei slipte på, er ukjent
her.

En tok aldri med seg slipesteinen utover
teigen ettersom en slo. Den stod på slipe
steinskrakken ved husa. Når dei skulle
slå utslatter tok dei slipestein med i høy
kjerna. Det var et hol i kjernebotn til å
stikke ene enden på slipesteinsveiva gjennom.

6) Som regel slo dei et skift med gjæen
før dei slipte. Det var om å gjöra å byne
oft. Like etter slipinga "strøk dei bene litt
over med brynet for å fjærne "roa".
Dei gamle slattekara var svært nøye
med slipinga og heldt på lenge.

7) Dette med byner av tre o. l. er ukjent
her.

8). Når dei sliper tar dei stødt gjæen av
orvet. Når dei sliper holder dei gjæen mot
seg.

9) Når ein byrner sett ein orvet i bakken ved høge fot. Skjiftet mot venstre arm side av brynet. Venstre arm krøler langs fjåbakken og handa held i tuppun eller spissen. Brynet held ein med høge handa.

10. Kroppen brynet blir boren i kaller dei brynbutt. (ein). Før gjorde dei han av tre. Den hode dei ut av tre et hesttykkje slik at det vart veggjer på tri kantar. Den fjorde spykra dei på. Sette gjerne på jøler av jarn og ein krok til å henge han i.

11). Kjenner ikke til at dei har båret brynet i ku eller oksehorn.

12. Brynbutten henge ein ved hjelp av ein krok i bukseelastskoppun. Den skulle henge rett bak på slattekoren.

For dei siste 20 åra er disse brynbutta gått hullt av bruk. Dei bruker nå gjerne ein blikk-dunke som dei lar stå att i enden av slattekeigen.

13) Ein fukter både natur og kunststeinbryner. Brynet fukter dei med vatn. Knivbryner fukter dei med olje. Likeså smergelbryner som har kommet en del i bruk dei siste 15 åra. Hadde dei ikke brynbutt i narleiken hadde hende det seg at dei spykte på. Men da måtte dei hugsa på å spykte på byrne, ikke på fjåen.

4
Skiv. Nr. 14. -15-16-17. har jeg ikke fått greie
på noget om.

Eller ikke nr. 18-19-20.

Karen Proffoor, dei kalk, brukte å ta med
slijesteinonuen hoi gong ho skulle gjöra
eit eller anna. Det skulle vara slik
kraft i denne slijesteinmökka. Ho var
dei denna Karenä og fylgde aldri nää
godt med ho. (Randine Löberg Döyde 1943, ul
78 år gamal).

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM

BYGDØY

278